

УДК 528.94: 528:001.12/.18: 528.9.004

Беба Н.В.

КАРТОГРАФІЧНІ ТВОРИ НА СЛУЖБІ ТУРИСТІВ

Розглянуто основні особливості укладання і використання найпоширеніших серед туристів видів картографічних творів (оглядові та маршрутні карти, плани населених пунктів). Проаналізовано системний підхід, як основу створення картографічних творів рекреаційної діяльності. Запропоновано градацію рівнів картографування для картографічних творів туристської тематики.

Рассмотрены основные особенности создания и использования самых распространенных среди туристов видов картографических произведений (обзорные и маршрутные карты, планы населенных пунктов). Проанализирован системный подход, как основа создания картографических произведений рекреационной деятельности. Предложена градация уровней картографирования для картографических произведений туристской тематики.

The basic features of creation and using the most widespread among tourists types of cartographic products (review and rout maps, plans of settlements) are considered. Systematic approach, as basis of creation the cartographic products of recreational activity, is analyzed. Gradation of mapping levels for tourist's cartographic products is offered.

Забезпечення туристів і рекреантів якісною картографічною інформацією про відповідні регіони та об'єкти є важливим елементом розвитку туристської індустрії, пропаганди гармонійного і корисного відпочинку, популяризації найрізноманітніших видів туризму і рекреації в Україні. Використання картографічної складової в рекреаційній діяльності крім пізнавальної, описової та інших функцій має забезпечувати також безпеку туристів.

Туристські карти служать для знайомства з районом подорожі, отримання необхідних відомостей туристського характеру про розміщення

визначних пам'яток, про систему обслуговування туристів, і є картографічним посібником для загального орієнтування під час походів, подорожей, екскурсій. Туристські карти можуть використовуватись для визначення напрямку руху, району та часу відпочинку, вибору оптимального маршруту подорожі, вони можуть бути виміральною моделлю для визначення просторово-часових характеристик загально географічних об'єктів. Нерідко карта може нести рекламну або пропагандську інформацію.

Рекреаційна діяльність вирізняється складною просторовою структурою, багатомірністю, системністю, функціональною і територіальною цілісністю та складається із взаємопов'язаних підсистем. Особливу роль у картографічному відображенні взаємодії природних, економічних і соціокультурних явищ у рекреаційно-географічному процесі відіграє *системний підхід*. Він є методологічною основою створення карт, дозволяє реалізувати концепцію цілісності туристської системи, виділити і відобразити на картах основні компонентні підсистеми, їх структуру, системоутворюючі взаємозв'язки, багаторівневий характер об'єктів картографування. Продовж останніх десятиліть всебічне дослідження геосистем здійснюється з позицій системної парадигми. Необхідність системного підходу до вивчення туризму і рекреації розглянуто в також в роботах В.І.Азара. [1], Ю. І. Прасул [5] та інших.

Системний підхід у сучасних дослідженнях включає в себе розгляд не тільки внутрішньої складної системної будови сучасної організації, а й її взаємодії із складнішими системами. Актуальним завданням є пошук картографічної моделі туристсько-рекреаційної системи, яка б найкраще відображала системний характер об'єктів дослідження та дозволила отримати нову інформацію.

Іноді системою називають набір карт, кожна карта якого відображає тільки одну характеристику якого-небудь елемента, або набір, де кожна карта містить декілька характеристик, що відносяться, як правило, до одного елемента системи. Однак будь-який набір (чи серія) карт не може автоматично стати системою. Для того щоб відобразити систему, необхідно мати уявлення про її склад та характер зв'язків між елементами. Система карт повинна всебічно характеризувати об'єкти картографування, нести в собі логіку системи туристських послуг, тісну узгодженість спеціальної інформації.

Логічне та однотипне інформаційне поєднання карт у системі означає застосування єдиних стандартів і правил у розробці змісту карт, встановлення взаємозв'язку карт за змістом, пошук спільного критерію добору показників, послідовність відображення об'єктів картографування. Системним зібранням карт часто виступає атлас — карти в ньому укладені в єдиній програмі та видані у вигляді книги, окремими аркушами або в електронному варіанті.

Системне картографування туризму передбачає системний аналіз і власне картографічне відображення. Необхідно визначати об'єкт

картографування, його специфіку, часові і просторові параметри, характеристики функціонування, здійснити всесторонній аналіз, з'ясувати функціонально-компонентну і територіальну структури, тенденції розвитку, види і типи рекреаційної діяльності. При цьому виявляється склад і структура компонентів, їх підпорядкованість для обґрунтування системи карт, відбору й узагальнення показників картографування.

Варто зазначити, що процес безпосереднього укладання карти також має бути системним та складатися з послідовних етапів. На початковій стадії проектування туристської карти здійснюється збір різноманітних даних, що забезпечуватимуть можливість технічно вірного і економічно вигідного розв'язання поставленої задачі, визначається завдання на карту, формулюється назву карти (яка розкриває її тему і територію картографування), масштаб і призначення карти, а також коло користувачів карти, її функції і вимоги, яким вона повинна задовольняти. Вибір масштабу туристської карти залежить від географічних особливостей території, у тому числі її розмірів, навантаження її об'єктами туристського характеру, можливості чіткого й зручного читання зображення прийнятими умовними позначеннями найскладніших ділянок території. Вибір масштабу визначає вимоги до точності вимірів на карті, повноту передачі об'єктів і докладність їх зображення, завдяки чому встановлюється значення масштабу, який задовольнить кожну вимогу. Важливими факторами, які впливають на вибір основних параметрів туристської карти є регіональні особливості території картографування і забезпечення карти джерелами. Цілеспрямоване вивчення об'єктів туристського призначення є необхідною умовою встановлення їх особливостей і властивостей. Достатньо глибока ступінь вивченості об'єктів туристського призначення, їх властивостей і специфіки розміщення створює можливість розроблення повноцінної карти, яка б відповідала поставленій цілі — бути справжнім помічником для туриста під час вибору, планування і проведення відпочинку та занять різними видами спорту.

Дуже важливим є точне визначення призначення туристської карти перед її безпосереднім створенням, так як невизначеність або некоректність визначення призначення карти може вплинути на зміст і бути причиною невідповідності карти цілям її створення. Серед основних вимог до картографічних матеріалів туристсько-рекреаційного спрямування також виділимо: надійність (включаючи точність та достовірність змісту), інформативність (найоптимальніша повнота змісту в залежності від призначення карти), читаність (оптимальне зорове сприйняття картографічного зображення в цілому та всіх умовних позначень окремо), художнє оформлення (дизайн окремих елементів і усього твору в цілому, компонування).

Туристські карти можуть бути як поліграфічно видані (на папері або інших матеріалах) так і електронні. Широкого поширення у туристів останнім часом набувають такі нові види карт як GPS-карти, Інтернет-

карти та карти для мобільних пристроїв, — особливості їх використання для потреб туризму детально розглянуто в інших публікаціях автора [2, 3, 4].

В залежності від масштабів картографічних творів, об'єктів картографування та представлених територій виділимо *рівні картографування* для картографічних творів туристського спрямування:

- локальний (територіально-рекреаційний комплекс: національний природний парк, історико- культурний заповідник, гірський курорт; масштаби: 1:50 000 і крупніше);

- місцевий (окремий населений пункт, група населених пунктів; масштаби: 1:100 000 і крупніше);

- регіональний (область, район країни; масштаби: 1:100 000 – 1:200 000);

- національний (країна; масштаби: 1:100 000 і дрібніше);

- глобальний (весь світ, кілька країн чи регіонів; масштаби: 1:1 000 000 і дрібніше).

Рівні картографування є взаємопов'язаними між собою, але кожен з них має свої особливості, і окрім математичної основи відрізняються класифікаціями об'єктів, графічним оформленням тощо.

Мал. 1. Фрагмент оглядової туристської карти від ДНВП “Картографія”

У практиці картографічного виробництва туристської тематики найпоширенішими є оглядові та маршрутні карти, плани (карти) населених пунктів. *Оглядові карти* призначені для загального огляду району, попереднього знайомства з його природою, історією та культурою, з системою обслуговування туристів, місцезнаходженням визначних пам'яток тощо. Оглядові карти в межах існуючого адміністративно-

територіального розподілу, великих, середніх та дрібних регіонів складаються переважно в масштабі 1:100 000 і дрібніше. Вибір масштабу залежить від географічних особливостей території, у тому числі її розмірів, навантаження її об'єктами туристського характеру, можливості чіткого й зручного читання зображення прийнятими умовними позначеннями найскладніших ділянок території. Крім основної карти можуть розміщуватися додаткові матеріали: великомасштабні карти найцікавіших районів, літературні тексти, що включають відомості з історії, географії, економіки району, малюнки чи фотографії з коротким поясненням, таблиці відстаней тощо.

Різноманітність видів туризму спричинила видання схем, а пізніше *маршрутних карт*, пішохідних (у тому числі лижних, кінних), водних, велосипедних, автомобільних, залізничних, комбінованих та інших маршрутів. Масштаби, в яких укладаються маршрутні карти, в основному від 1:200 000 і крупніше. Складні ділянки маршруту потребують детальнішого картографічного відображення (в масштабах 1: 50 000, 1:25 000 і крупніше). Вибір масштабу карт та схем залежить від географічних особливостей території, у тому числі її розмірів, навантаження її об'єктами туристського призначення, можливості чіткого й зручного читання зображення карти прийнятими умовними позначеннями. Якщо на карті зображено лише один маршрут, — доцільно показати лише вузьку смугу ландшафту вздовж даного маршруту.

Мал. 2. Фрагмент маршрутної карти від НПП "Гуцульщина"

На маршрутних картах, виходячи з їхнього призначення і масштабів, навантаження загальногеографічними і тематичними елементами має бути

більшим, ніж на оглядових картах. На них часто розміщують такі додаткові матеріали: великомасштабні карти найцікавіших районів, врізки підходів до цікавих туристських об'єктів, розташованих осторонь від основного маршруту, а також плани міст або тематичні карти, у тому числі схеми приміського транспорту, літературні тексти, подаються описи маршрутів та історична довідка про населенні пункти через які проходять маршрути, малюнки чи фотографії з коротким поясненням. З великою детальністю на маршрутні карти та схеми потрібно наносити об'єкти, що мають значення орієнтирів, наприклад: дерево, будинок лісника тощо. У малообжитих районах показують окремі будівлі постійного типу (будинки, ферми, зимовища тощо). Подаються рекомендовані місця ночівель. На туристських картах додатково слід позначати такі об'єкти, як рятувальні загони та інші рятувальні служби з їх контактною інформацією тощо. Також, як допоміжну інформацію, під час планування та в процесі подорожі варто використовувати карти з позначенням місць ймовірного сходу лавин, зсувів; медичні та кліматичні карти тощо.

Плани (карти) населених пунктів в основному укладаються в масштабах 1:10 000 і крупніше, які дозволяють відобразити кожний будинок та його нумерацію. Відображення забудови та адресації на території картографування в повному об'ємі дає змогу відобразити точки інтересу (з англ. — POI/Points of interest) у відповідності до точного місця їх розташування. Для зручності користування під час подорожей часто такі карти представлені у вигляді атласу або в електронному вигляді у спеціальних пристроях.

Мал. 3. Фрагмент плану міста від ДП “Західгеодезкартографія”

Процес представлення картографічного зображення інтегрує в собі різноманітні типи даних, використовує сучасні технології та наукові принципи. Багатоаспектність об'єкту картографування, виникнення нових

видів туризму, зміна тенденцій розвитку туристської галузі вказує на необхідність партнерства організаторів рекреаційної діяльності, дослідників, виробників картографічної продукції, а також безпосередньо туристів; співпраці фахівців різних галузей знань (географів, біологів, геологів, істориків, картографів, дизайнерів, краєзнавців тощо). Розширення партнерської взаємодії та обміну передовим досвідом є ефективним засобом розвитку туристської галузі взагалі та туристського картографування зокрема.

1. Азар В. И. Экономика и организация туризма / В. И. Азар. – М.: Профиздат, 1993. – 214 с.
2. Беба Н. В. Особливості використання GPS-навігації для потреб туризму / Н. В. Беба // Вісник геодезії та картографії. – 2009. – № 1. – С. 28-33.
3. Беба Н. В. Особливості картографічного забезпечення і використання мобільних пристроїв для потреб туризму / Н.В. Беба // Вісник геодезії та картографії. – 2010. – № 3 – С. 18-22.
4. Беба Н. В. Картографічне моделювання туристично-рекреаційної діяльності в мережі Інтернет / Н. В. Беба // Вісник геодезії та картографії. – 2008. – № 5. – С. 15-19.
5. Прасул Ю. І. Дослідження з проблем системного регіонального картографування для потреб туризму / Ю. І. Прасул // Картографія та вища школа: збірник наукових праць. – 2003. – Вип. 8. – С. 41-47.

Картографічні джерела

1. Косівщина туристична. Туристична карта. 1:100 000. НПП “Гуцульщина”, 2003.
2. Львів. Центр міста. 1:6 000. – Л.: ДП “Західгеодезкартографія”, 2007.
3. Україна. Туристична карта. – 1:1 000 000 – ДНВП “Картографія”, 2007.